

Læghistorie – status og relevans

AF

BERNARD ERIC JENSEN

Med professionaliseringen af historiefaget fulgte etableringen af en ny fagspecifik identitet – en, fagets udøvere tilegnede sig som led i deres faglige oplæring. Den identitet krævede, at der måtte markeres en grænse på to fronter. Dels i forhold til andre videnskabsfag – f.eks. mellem faghistorie på den ene side og arkæologi, kirkehistorie eller etnologi på den anden. Dels en identitetsmæssig grænse mellem producenterne af de faglige og ikke-faglige former for historie – altså mellem fag- og læghistorikere.

En omstridt status

Faghistorikere har ikke dannet en samlet fælles front, når de har forholdt sig til grænsedragningen til læghistorie.¹ Det har snarere været en konfliktfelt, og der kan derfor være grund til at undersøge, hvad uenigheden bunder i.

Et af de steder, hvor en afklaring af forholdet mellem læg- og faghistorie tidligt trængte sig på, var inden for det historiedidaktiske felt. Allerede tilbage i 1960'erne viste undersøgelser, at skolens historieundervisning ikke for alvor satte sit præg på børn og unges historiekundighed. Den undervisning var ofte slet ikke på bølgelængde med deres historieinteresser. Det kom til at danne afsættet for etableringen af teoriekomplekset vedrørende historiebevidsthed, idet det skulle fungere som et 'overbegreb', når forholdet mellem historie inden for og uden for skolen skulle behandles.

Den tyske historiedidaktiker Rolf Schörken var den første historieforsker, der mere systematisk gik i gang med at undersøge og bearbejde forholdet mellem læg- og faghistorie. Det førte i 1981 til udgivelsen af *Geschichte in der Alltagswelt. Wie uns Geschichte begegnet und was wir mit ihr machen*. Her pegede han ikke kun på, at kløften mellem lægfolks og fagfolks forståelse af historie var blevet større som følge af viden-

¹ Jf. Bernard Eric Jensen: „Folk og fag“, *Historieformidling*, (= *Den jyske historiker*, ekstrasnummer), 1995, s. 7-18.

skabeliggørelsen af historiefaget, de var på det nærmeste blevet hinandens modsætninger.

Ud fra en faghistorisk betragtning – påpegede Schörken – fremstod læghistorie som enfoldig og godtroende, den holdt ikke stand, når den blev søgt efterprøvet, og var derfor videnskabeligt set uinteressant. Og omvendt. Ud fra en pragmatisk hverdagsbetragtning fremstod historie som videnskab livs- og verdensfjern.² Schörken indtog en særdeles professionsloyal position, når han behandlede forholdet mellem læg- og faghistorie. I begyndelsen brugte han den meget nedvurderende term 'trivial historiebevidsthed' som samlebetegnelse for foreliggende former for læghistorie³, men modificerede sidenhen sin sprogbrug og talte i stedet om 'livsverdshistorie' eller blot 'ikke-videnskabelig historie'.

Schörken nåede frem til at betragte forskellen mellem fag- og læghistorie som en følgevirkning af to forskelligartede læreprocesser. Når det drejede sig om historieundervisning og -forskning, var disse baseret på organiserede læreprocesser, hvorimod ikke-organiserede læreprocesser lå til grund for lægfolks hverdagslige historietilgang. Hvad angik disse ikke-organiserede læreprocesser, blev det dog samtidig fremhævet, at de ikke kun havde karakter af en tilfældig og uforpligtende form for læring, men tillige havde flere positive kendetegn – de var frivillige, subjektstyrede, livslange, lystbetonede og subjektivt meningsfulde.⁴

Han pegede endvidere på, at lægfolk har et decideret brugsforhold til de fortider, der optager dem. De udgør en flok særdeles aktive fortidsbrugere i deres hverdagsliv, og her er normen, at historie skal udgøre noget brugbart i en livsverdenssammenhæng.⁵ Hvad er da kendetegnende for lægfolks brugsforhold til det fortidige? Når Schörken skulle begrebsliggøre, hvad der udgør det gennemgående træk heri, talte han om, at det fortidige da skal have livs- og samtidsrelevans. Det udgør den røde tråd, der går igennem lægfolks forskellige former for fortidsbrug.⁶

Når lægfolk omgås det fortidige, er det helt afgørende, at der løben-

² Rolf Schörken: *Geschichte in der Alltagswelt*, Stuttgart 1981, s. 18 (herefter Schörken 1981).

³ Jf. Rolf Schörken: „Geschichte in Alltag. Über einige Funktionen des trivialen Geschichtsbewusstseins“, *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 30 (1979), s. 73-89.

⁴ Jf. Rolf Schörken: „Organisiertes und nichtorganisiertes Lernen von Geschichte“, *Geschichtsdidaktik*, bd. 4 (1984), s. 337-342.

⁵ Schörken 1981, s. 225.

⁶ Smst., s. 225-27.

de sker en sammenkobling mellem det fortidige og deres aktuelle levede liv. Sammenkoblingen kan i hverdagen ske på flere måder, det vigtige er, at der finder et samspil mellem det fortidige og nutidige sted, der opleves som relevant, vedkommende. I så fald drejer det sig om historie i et udpræget subjektperspektiv.

Den amerikanske historiker og geograf David Lowenthal er en anden af de fagfolk, der har beskæftiget sig med forholdet mellem læg- og faghistorie. Hans behandling heraf kom på sigt til at ske med afsæt i en endnu mere professionsloyal tilgang end Schörkens. I *The Past is a Foreign Country* (1985) havde Lowenthal sat sig for at besvare spørgsmålet, „how we depict and reshape the world that we inherit“.7 Hans hovedtese var indbygget i bogens titel, og den var, at folks forhold til det fortidige havde ændret sig afgørende siden slutningen af 1700-tallet, da europæiske lærde var nået frem til den vigtige erkendelse, at der er afgørende forskel på fortid og nutid. Det drejede sig om en undersøgelse af, hvordan vesterlændinge forholdt sig til deres fortider over en bred front – inklusiv kulturarvspleje, erindringsarbejde og historieskrivning. Og analysen blev afrundet med denne pointe:

We require a heritage with which we continually interact, one which fuses past and present. [...] We cannot avoid remaking our heritage, for every act of recognition alters what survives. We can use the past fruitfully only when we realize that to inherit is also to transform. [...] The past is best used by being domesticated – and by our accepting and rejoicing that we do so.⁸

Som det fremgår, fremhævede Lowenthal her – helt på linje med Schörken – at mennesker som hovedregel er aktive fortidsbrugere. Han brugte dog ikke termen ‘læghistorie’, men talte i stedet om ‘kulturarv’ – men det drejer sig om to termer, der for en væsentlig del vedrører samme sagforhold. Imidlertid reviderede han sidenhen sin opfattelse på et helt centralt punkt. Hvor han i *The Past is a Foreign Country* havde behandlet historiefaget som en integreret del af den pågældende kulturarvspleje, gik han over til at bruge ‘kulturarv’ og ‘historie’ som modbegreber i sin opfølgende undersøgelse af *The Heritage Crusade and the Spoils of History* (1998), og den modstilling er blevet opretholdt i *The Past is a Foreign Country – Revisited* (2015), en revideret og udvidet version af 1985-bogen.

Når han ændrede position, skyldtes det, at han med tiden fandt ud af, at almindelige mennesker ikke i praksis tog hensyn til førnævnte

7 David Lowenthal: *The Past is a Foreign Country*, Cambridge 1985, s. xiii.

8 Smst., s. 410-412.

forskel på fortid og nutid. „Probably most people, most of the time, view the past not as a foreign but a deeply domestic realm“. Følgelig – mente han – måtte der skelnes klart mellem kulturarv og historiefaget: „History explores and explains pasts grown ever more opaque over time; heritage clarifies pasts so as to infuse them with the present“.⁹ Og han begyndte samtidig at beskrive læghistorie på endnu mere nedvurderende måde end den, Schörken oprindeligt brugte.

Heritage is apt to be labeled as false, deceitful, sleazy, presentist, chauvinist and self-serving – as indeed it often is. [...] In fact, heritage is not history at all; [...] heritage is not an inquiry into the past but a celebration of it; not an effort to know what actually happened but a profession of faith in a past tailored to present-day purposes.¹⁰

Også den britiske historiker Raphael Samuel har beskæftiget sig indgående med forholdet mellem læg- og faghistorie, men det sker med afsæt i en helt anden position end Lowenthals. Samuel har betragtet historiefaget som en form for erindringsarbejde blandt flere – og dermed en virksomhed, der søger at gøre det fortidige nærværende i en nutidig sammenhæng. Det er den tese, der var indbygget i titlen på hans bog *Theatres of Memory. Past and Present in Contemporary Culture* (1994) – et værk, der lagde fra land med et frontalangreb på det etablerede historiefag:

History, in the hands of the professional historian, is apt to present itself as an esoteric form of knowledge. It fetishizes archive-based research, as it has done ever since the Rankean revolution – or counter-revolution – in scholarship. [...] The historical discipline encourages inbreeding, introspection, sectarianism.¹¹

At anse faghistorie for at være en særegen – esoterisk – form for viden havde også været den styrende antagelse hos Lowenthal. Men til forskel fra denne stillede Samuel sig kritisk afvisende til det etablerede historiefag, fordi det – inspireret af Ranke – lagde op til, at en tydelig adskillelse af fortid og nutid skulle danne selve afsættet for fagets virksomhed. I hans optik var det mere velbegrundet at interessere sig for – som undertitlen angav – hvordan det fortidige og nutidige spillede

⁹ David Lowenthal: *The Heritage Crusade and the Spoils of History*, Cambridge 1998, s. xv.

¹⁰ Smst., s. x.

¹¹ Raphael Samuel: *Theatres of Memory*, London 1994, s. 5.

sammen i den samtidige kultur. I så fald måtte begrebet 'historie' forstås på en ganske anden måde end den, der var fremherskende blandt mange faghistorikere.

History is not the prerogative of the historian [...]. It is, rather, a social form of knowledge; the work, in any given instance, of a thousand different hands.¹²

Samuel anså læghistorie for at være en uomgængelig og integreret del af ethvert menneske- og samfundsliv. *Theatres of Memory* var følgelig udformet som en bredspektret undersøgelse af, hvad han benævnte de 'uofficielle' former for viden, herunder også det folkelige erindringsarbejde (popular memory). Han havde gode forudsætninger for at gennemføre en sådan undersøgelse, da han havde indtaget en nøgleposition i History Workshop-bevægelsen. Der fandtes i samfundet – var hans styrende tese – en mangfoldighed af erindringsarenaer, historiefaget udgjorde blot en arena blandt mange. Disse arenaer havde dette til fælles:

History has always been a hybrid form of knowledge, syncretizing past and present, memory and myth, the written record and the spoken word. Its subject matter is promiscuous.¹³

Den amerikanske historieteoretiker Hayden White har behandlet forholdet mellem læg- og faghistorie med afsæt i en position, der er mindst lige så professionskritisk som Samuels. Whites tilgang karakteriseres måske bedst som værende den diametralt modsatte af Lowenthal. Hvor sidstnævnte opfattede historie som en specialiseret, eksklusiv aktivitet, dér plæderede førstnævnte for, at det drejede sig om en helt igennem almenmenneskelig virksomhed. Det fremgik bl.a. af den efterskrift, White udarbejdede i forbindelse med udgivelsen af *Manifestos for History* (2007) – et værk, der havde sat sig for at omprofilere det etablerede historiefag.

No one owns the past, and no one has a monopoly on how to study it, or, for that matter, how to study the relation between past and present. [...] We are all historians today. If we are interested in making sense of the real world, we cannot be otherwise.¹⁴

¹² Smst., s. 8.

¹³ Smst., s. 443.

¹⁴ Hayden White, „Afterword: manifesto time“, i Keith Jenkins, Sue Morgan & Alun Munslow (red.): *Manifestos for History*, Abingdon 2007, s. 231.

White uddybede sidenhen sit synspunkt i bogen *The Practical Past* (2014), hvor læg- og faghistorie blev modstillet, og hvor det professionaliserede historiefag kom under kritisk behandling. Der blev i den bog skelnet mellem en 'praktisk fortid' og en 'historisk fortid' – en distinktion, der stort set svarer til den her brugte mellem læg- og faghistorie. Whites karakteristik af det professionaliserede historiefag lå for så vidt på linje med Lowenthals, men til forskel fra denne fremhævede White samtidig fagets manglende livsverdensrelevans.

'The historical past' [is] that past built up by modern professional historians as the corrected and organized version of that part of the whole past which has been established as having actually existed on the basis of evidence by other historians as admissible in history's court of appeal. [...] It is constructed as an end in itself, possesses little or no value for understanding or explaining the present, and provides no guidelines for acting in the present or foreseeing the future.¹⁵

Hvor Lowenthal havde fokuseret på læghistoriens begrænsninger og mangler, dér fæstnede White opmærksomheden ved det forhold, at læghistorie udgør en helt uomgængelig og livsvigtig del af ethvert menneske- og samfundsliv.

The practical past [...] refers to those notions of 'the past' which all of us carry around with us in our daily lives and which we draw upon [...] for information, ideas, models, formulas and strategies for solving all the practical problems – from personal problems to grand political programs – met with in whatever we conceive to be our present 'situation'.¹⁶

Flere forhold kan forklare, hvorfor faghistorikere ser meget forskelligt på forholdet mellem læg- og faghistorie. En central faktor er deres egen forståelse af og holdning til det professionaliserede historiefag. Schörken og Lowenthal behandler den problematik fra en yderst professionsloyal position. Når de forholder sig kritisk til læghistorie, udgør det samtidig et forsøg på at opretholde historiefagets særlige status og autoritet. Omvendt betragter Samuel og White forholdet ud fra en professionskritisk position. De er nået frem til, at historiefaget mere og mere har udviklet sig til en lukket og selvtilstrækkelig profession,

¹⁵ Hayden White: *The Practical Past*, Evanston 2014, s. 9.

¹⁶ Smst.

der som oftest ser stort på, at det har mistet en bredere samfundsmæssige relevans, og det udgør et forhold, de gerne ser ændret.

Faghistorikere ved godt, at der i nutidige samfund findes mange andre former for fortidstolkning og -brug end de historiefaglige. Uenigheden dukker op, når de skal tage stilling til, om de andre former kan betragtes som en form for historie. Her indtager Lowenthal en helt igennem afvisende position, idet han slet og ret afviser at betegne lægfolks fortidstolkning og -brug som historie. Han bliver dermed fortalere for et snævert og eksklusivt historiebegreb. Når det gælder Schörken, Samuel og White, er de alle fortalere for en bredere tilgang til historie end den, Lowenthal står for. Der findes ifølge dem mange former for historie, og følgelig er der brug for at få udredt forholdet mellem de forskellige former. Dermed går de ind for, at der udmøntes et bredere og mere differentieret historiebegreb end det, der hidtil har været normsat blandt historikere af fag.

Endnu et forhold spiller ind i striden om forholdet mellem læg- og faghistorie. Det drejer sig om spørgsmålet om, hvordan historikere skal forholde sig til samspillet mellem det fortidige og det nutidige. Igen indtager Lowenthal en radikal position, idet han mener, at enhver hensyntagen til det nutidige ved udforskning af noget fortidigt – rent erkendelsesmæssigt – har en korrupperende virkning. Når det gælder Schörken, Samuel og White søger de at medtænke, at fortidstolkning og -brug tjener andre vigtige formål i et samfund end de rent kognitive, og at faghistorikere må lære tage højde herfor.¹⁷

Læghistorie udforsket

Da bogen *Geschichte in der Alltagswelt* blev udgivet i 1981, drejede det sig om et decideret pionerarbejde, og det kan give mening at gøre status i 40-året for den bogs udgivelse. Siden da har den empiriske udforskning af læghistorie etableret sig som et ekspanderende flerfagligt forskningsfelt.¹⁸ Et gennemgående tema i den forskning er, at folks forhold til det fortidige er flersidigt og særdeles komplekst, og at det på ingen måde kan reduceres til primært at være et kognitivt anliggende – altså til et spørgsmål om, hvordan der opnås velbegrundet viden om noget fortidigt. Det fremgår bl.a. af flere af de titler, der optræder inden for dette forskningsfelt, eksempelvis *Consuming History* (2009), *Performing the Past* (2010) og *Engaging the Past* (2015). I førstnævnte –

¹⁷ Den finske faghistoriker Jorma Kalela har i *Making History. The Historian and Uses of the Past*, Houndmills 2012 sat sig for at få bygget bro mellem læg- og faghistorikere.

¹⁸ For danske forskningsoversigter se Anette Warring: „Erindring og historiebrug“, *temp – tidsskrift for historie*, bd. 2, (2011), s. 6-35 og kapitel 1 i Bernard Eric Jensen, *Historiebevidsthed/fortidsbrug*, Odense 2017, s. 13-51.

med undertitlen *Historians and heritage in contemporary culture* – sammenfattes pointen på denne måde:

The individuals [...] who come to history through [present-day media] are participatory, involved, active, part of, employed, and connected.¹⁹

Forskning i læghistorie omfatter – groft sagt – to slags undersøgelser. Der findes undersøgelser af de former for fortidstolkning og -brug, der cirkulerer i nutidige samfund, og om hvilke det vides, at lægfolk interesserer sig for og gør brug af dem. Den bagvedliggende antagelse er, at det er muligt at slutte fra disse fortidstolkninger tilbage til, hvad der kendetegner lægfolks historieinteresser og -brug. Det var den fremgangsmåde, som Schörken brugte i *Geschichte in der Alltagswelt* (1981) og *Begegnungen mit Geschichte* (1995). En sådan tilgang er bl.a. ført videre i antologien *History Goes Pop. Zur Repräsentation von Geschichte in populären Medien und Genres* (2009), hvor der – trods titlen – advares imod at opfatte læghistorie som noget useriøst og trivielt. Populære historiefremstillinger – fremhæver redaktørerne Barbara Korte og Sylvia Paletschek – udgør ikke kun et vigtigt, men tillige et særdeles broget bidrag til den foreliggende historiekultur. De kan ikke over en kam afvises som værende forsimplede og værdikonservative tilgange til historie.²⁰

Der findes endvidere undersøgelser, hvor forskerne har sat sig for at udforske, hvordan lægfolk i praksis omgås det fortidige i deres dagligdag. De undersøgelser er blevet udformet på flere måder. *Theatres of Memory. Past and Present in Contemporary Culture* (1994) har form af etnografiske stikprøveundersøgelser af, hvordan britiske lægfolk fortolker og omgås deres fortider i forskellige sammenhænge. *The Presence of the Past. Popular Uses of History in American Life* (1998) har som grundlag en landsdækkende undersøgelse af amerikanske lægfolks historieinteresser og -brug baseret på telefoninterviews. *'Opa war kein Nazi'. Nationalsozialismus und Holocaust im Familiengedächtnis* (2002) har derimod dybtgående interviews med tyske familiemedlemmer i tre generationer som sit grundlag. *Fortider tur/retur. Reenactment og historiebrug* (2015) undersøger med afsæt i observationsstudier og interviews, hvordan danske deltagere i flere former for levendegørelse af fortider tænker, føler og handler. *Private Lives, Public History* (2016) er baseret

¹⁹ Jerome de Groot: *Consuming History*, Abingdon 2009, s. 248.

²⁰ Barbara Korte & Sylvia Paletschek: „Geschichte in populären Medien und Genres“, i Barbara Korte & Sylvia Paletschek (red.): *History Goes Pop*, Bielefeld 2009, s. 49.

på interviews med australske lokalgrupper fra forskellige dele af landet og med en variabel social og etnisk sammensætning.

I et faghistorisk tidsskrift er det vigtigt at medtænke den kulturkløft, der i dag findes mellem læg- og faghistorikere – en kløft, der tillige gør sig gældende rent sprogligt. Faghistorikere er ikke kun vant til at benytte ordene 'historie' og 'fortid' som synonyme, men tillægger tillige begrebet 'historie' positive konnotationer. At være historisk bevidst betegner for dem noget særdeles værdifuldt. Sådan er det som oftest ikke blandt lægfolk. Det var et af de forhold, Roy Rosenzweig og David Thelen blev opmærksomme på i forbindelse med deres undersøgelse af *The Presence of the Past* (1998). Amerikanske lægfolk brugte ikke ordene 'historie' og 'fortid' som synonyme, tværtimod konnoterede de to ord yderst forskelligt hos dem.

For the people we called, the past was pervasive, a natural part of everyday life, central to any effort to live in the present. [...] If the past was omnipresent in these interviews, 'history' as it is usually defined in textbooks was not. The absence of conventional historical narratives and frameworks surprised us.²¹

Rosenzweig og Thelen søgte også at forklare, hvorfor læg- og fagfolk brugte de samme termer forskelligt. Når lægfolk – gennemgående – forholdt sig kritisk afvisende til termen 'historie', blev det set som en følgevirkning af, hvordan de havde oplevet 'historie' i skolen – altså den historieundervisning, der havde søgt at efterligne de måder, hvorpå faghistorikere omgås historie. Når voksne amerikanere tænkte tilbage på deres historieundervisning, blev det tydeligt, hvor fremmedgørende de havde oplevet en sådan form for undervisning.

After listening to 1.500 Americans, we understand how a generation has grown up to say that something is 'history' when its dead and gone, irrelevant, beyond any use in the present. That is how many of the people we interviewed described their classroom encounters with the past.²²

Det undersøgelsesresultat svarer helt til, hvad Schörken i en tysk sammenhæng havde konkluderet i 1981: „Mit den Augen des pragmatisch orientierten Alltagsmenschen betrachtet, ist Geschichte als Wis-

²¹ Roy Rosenzweig & David Thelen: *The Presence of the Past*, New York 1998, s. 9 (hereafter Rosenzweig & Thelen 1998).

²² Smst., s. 113.

senschaft lebensfremd“.²³ Og det svarer ligeledes til, hvad den australske historieforsker Anna Clark nåede frem til i *Private Lives, Public History* (2016):

[Available] studies challenge professional understandings about who is practicing history and what constitutes historical knowledge. They reveal a distinct lack of community engagement with more formal national narratives, which people feel are too prescribed and disconnected from their everyday lives; and they note a simultaneous popular contemplation of history [...] [called] ‘past-mindedness’.²⁴

Her er det vigtigt ikke at begå en fejlslutning, nemlig den at slutte fra lægfolks negative holdning til, hvad de betegner som ‘historie’, til en antagelse om, at de skulle være uinteresserede i historie eller ligefrem ‘historieløse’. Benyttes et bredt, inklusivt historiebegreb – et, hvor historie defineres som folks fortidsbrug²⁵ – så viser foreliggende empiriske undersøgelser, at lægfolk er særdeles aktive fortidsbrugere i deres dagligliv. Det følger dog ikke heraf, at de er storforbrugere af faghistorisk viden. Den betragter de ofte som værende temmelig uinteressant og perspektivløs. Det centrale sagforhold, der er afdækket i forskningen, har David Thelen sammenfattet på følgende prægnante måde:

Using the past is as natural a part of life as eating and breathing. It is a common human activity. What we have in common as human beings is that we employ the past to make sense of the present and influence the future.²⁶

Vi mennesker er som oftest aktive fortidsbrugere i vores dagligliv, og vor fortidsbrug er såvel bredspektret som situeret – dvs. præget af de sociale sammenhænge, i hvilke den finder sted. Vi bruger vore fortider i mangfoldige sammenhænge og til vidt forskellige formål. Derfor vil den ofte have hybridkarakter. Det er et sådant brugsforhold til det fortidige, der danner normen i et menneske- og samfundsliv – og dermed i det, der her benævnes læghistorie. I den engelsksprogede litteratur

²³ Schörken 1981, s. 18.

²⁴ Anna Clark: *Private Lives/Public History*, Melbourne 2016, s. 6 (herefter Clark 2016).

²⁵ Jf. Bernard Eric Jensen: *Historie – fortidsbrug og erindringsspor*, Aarhus 2014 (herefter Jensen 2014).

²⁶ Rosenzweig & Thelen 1998, s. 190.

tales der om, hvordan vi som subjekter 'are connecting to the past'. Anna Clark har formuleret det på denne måde:

So, there's a fascinating paradox in this question of connecting to the past, where intimate and personal histories generate genuine historical engagement [...], while official histories frequently struggle for relevance and attachment to the community more broadly. Look a little closer, and that paradox seems to hinge precisely on our relationship to history; in particular, how it pertains to *us* and whether we can see *ourselves* in it.²⁷

Når lægfolk forholder sig særdeles negativt til den historieundervisning, de har haft i skolen, har et af de tilbagevendende kritikpunkter været, at den undervisning netop ikke blev sat i relation til og dermed sammenkoblet med lægfolks aktuelle levede liv. Det er i lyset af dette sagforhold, at spørgsmålet om fortidens/fortiders nærvær (presence of the past(s)) er blevet et helt centralt og uomgængeligt tema i forskning i læghistorie. Det er samme forestilling, der lå til grund for Samuels idé om „history has always been a hybrid form of knowledge, syncretizing past and present“.

Dette er ikke stedet, hvor de mange forskellige måder, hvorpå lægfolk bruger fortidstolkninger i deres dagligdag, skal opregnes og gennemgås. Men enkelte hovedpunkter skal dog nævnes. En del af lægfolks fortidsbrug har i udpræget grad eksistentiel karakter. Roy Rosenzweig har sammenfattet det på denne måde:

In our interviews, the most powerful meaning of the past comes out of the dialogue between the past and the present, out of the ways the past can be used to answer pressing questions about relationships, identity, morality, and agency.²⁸

Et eksempel er Tove Kruses undersøgelse af en nutidig pilgrimsvandring. Den har titlen *At afsøge mulige selv – pilgrimsvandring i Frans af Assisis fodspor*, hendes bidrag til *Fortider tur/retur* (2015). Dens afsæt er hendes deltagerobservation og interviews på en ni dages pilgrimstur fra Rom til Assisi med en dansk pilgrimspræst som turleder. Som det fremgår af titlen, blev turen af deltagerne brugt som „et særligt rum for undersøgelse af mulige selv og for selvskabelse i praksis“ – altså en

²⁷ Clark 2016, s. 36-37.

²⁸ Roy Rosenzweig: „How Americans Use and Think about the Past“, i Peter N. Sterns, Peter Seixas & Sam Wineburg (red.): *Knowing, Teaching, and Learning History*, New York 2000, s. 280.

form for aktiv identitetsbearbejdning.²⁹ Der skal altså være indbygget et betydningsfuldt læringspotentiale i de brugte fortider, førend lægfolk finder det værd at beskæftige sig indgående med dem.

Den fortid, der har brugsværdi i nutiden, er en autentisk fortid: Frans af Assisi har levet og er ikke en fiktiv person, hentet i en roman. [...] Den levendegjorte fortids brugsværdi ligger i dens eksistentielle og moralske potentiale. [...] I rummet for moralsk og eksistentiel [refleksion gøres] overvejelse over, hvad det gode liv er, og hvordan det kan leves.³⁰

En af de sammenhænge, hvor fortidstolkning og -brug spiller helt afgørende ind, er i forbindelse med lægfolks identitetsdannelse – i de måder, hvorpå de får etableret, opretholdt og bearbejdet deres identiteter, både de mere personlige og dem knyttet til deres erindrings- og handlefællesskaber. Der drejer sig da om de identitetsnære, identitetsprægende og dermed også identitetsfølsomme fortidstolkninger, hvori særdeles følelses- og værdibelagte erfaringer og forestillinger indgår. Lægfolk forholder sig meget forskelligt til, hvad der for dem udgør henholdsvis en identitetsnær og en identitetsneutral fortid.

I undersøgelsen *'Opa war kein Nazi'* (2002) fremdrages flere eksempler på dette. Det er en undersøgelse af, hvordan tre generationer i den samme familie forholdt sig til nazisme og holocaust. Et af de mest slående resultater vedrørte børnebørnsgenerationen. Vi mennesker gør brug af flere slags erindring – heriblandt både en semantisk (at huske navne, ord, tal, sagforhold) og en autobiografisk (hvad der vedrører forhold i personens egen livshistorie).

Undersøgelsen viste, at børnebørnene var særdeles velorienterede om forholdene i Tyskland under nazitiden – det, der i undersøgelsen benævntes deres bibliotek (dvs. deres semantiske erindring). Men den viste samtidig, at børnebørnene slet ikke formåede at koble denne viden sammen med, hvad der benævntes deres fotoalbum (dvs. deres autobiografiske erindring). Følelsesmæssigt var de ikke i stand til at inddrage og medtænke rædslerne fra nazitiden i deres personrelaterede familiehistorier. Her gjorde en følelsesmæssig blokering sig gældende. Når det drejer sig om identitetsnære og dermed identitetsfølsomme fortider, vil sagkyndig viden alene kunne flytte ganske lidt.

²⁹ Tove Kruse: „At afsøge mulige selv“, i Tove Kruse & Anette Warring (red): *Fortider tur/retur*, Frederiksberg 2015, s. 104.

³⁰ Smst., s. 105.

Der må meget mere til – en decideret fortidsbearbejdning, hvis der skal ændres ved folks forståelse af deres egne identitetsnære fortider.³¹

Der vil til stadighed indgå intellektuelt-kognitive læreprocesser i folks omgang med det fortidige. Og det er især de processer, der sættes fokus på, når faghistorikere gennemgår og reflekterer over, hvad det vil sige at studere historie, og følgelig bliver de processer placeret helt i forgrunden, når kommende fagfolk skal uddannes. Her bliver historiefaglighed eller -kyndighed i første række defineret i intellektuelt-kognitive termer.

Det tager sig ganske anderledes ud, når der ses på lægfolks omgang med det fortidige. Her spiller det intellektuelt-kognitive også en vigtig rolle, men indgår dog kun som et blandt flere elementer i et sæt bredspektrede læreprocesser. Her spiller f.eks. tilegnelse af kropslige færdigheder gennem imitative former for læring eller indlevelse med afsæt i et empatisk engagement en yderst central rolle. En sådan flersidig omgang med noget fortidigt bliver især åbenbar, når man begynder at undersøge, hvad lægfolk faktisk gør, når de tager på en kropsbaseret mental tidsrejse som led i en levendegørelse (reenactment) af bestemte fortider.

Et eksempel er Anette Warrings undersøgelse af lægfolks opsamlende erfaringer i forbindelse med *At rejse i tid – fortidsfamilier i Sagnlandet Lejre*, hendes bidrag til *Fortider tur/retur* (2015). Siden 1970'erne har mere end 1000 familier prøvet at fungere som en fortidsfamilie i en uge i jernalderlandsbyen i Lejre, og hun havde sat sig for at kortlægge empirisk, hvilke erfaringer og følelser, tanker og handlinger familiemedlemmerne har haft i forbindelse med deres deltagelse heri. Det fremstilles som en „interaktiv fortidsbrug“ og „holistic enterprise“, hvor de ikke kun forholder sig til det fortidige liv, de tager del i, men også til deres nuværende liv.³²

Når familier i deres ferier tager på tidsrejse til jernalderen, er det, fordi de mener, at kunne lære noget *om* og ikke mindst lære noget *af* fortiden. [...] De bruger deres erfaringer [...] til at gå i kritisk dialog med både fortid og nutid. De sammenligner deres nutidige liv med livet i jernalderen og reflekterer over, hvad de værdsætter eller er kritiske over for i såvel nutid som fortid. [...] Attraktionen ved at levendegøre fortid er, at 'den faktisk har været der', og at den derfor giver adgang til autentiske erfaringer.

³¹ Jf. Harald Welzer, Sabine Moller & Karoline Tschuggnall: „*Opa war kein Nazi*“, Frankfurt am Main 2002.

³² Anette Warring: „At rejse i tid“, i Tove Kruse & Anette Warring (red.): *Fortider tur/retur*, Frederiksberg 2015, s. 57.

[...] Fortidsfamilierne vil ikke spille fiktive roller, men 'være sig selv i en anden tid'.³³

Interessen for og brugen af det fortidige tager sig – som det er fremgået – ofte meget anderledes ud i en læg- og faghistorisk sammenhæng.

Læghistories faghistoriske relevans

Forskning i læghistorie har i dag etableret sig som et dynamisk og ekspanderende forskningsfelt, og en hel del af den forskning er udført af faghistorikere. Et af de spørgsmål, der kan melde sig, er, om den forskning er af relevans i en faghistorisk sammenhæng. Vil den måske endog kunne gå hen og få en spinoff-effekt, hvad angår faghistorikerens tilgang og selvforståelse? I sit pionerarbejde *Geschichte in der Alltagswelt* (1981) tillagde Rolf Schörken ikke indsigt i læghistorie nogen relevans i en faghistorisk sammenhæng.³⁴ Men hvor sagligt velbegrunder er en sådan konklusion? Som jeg vurderer det, er den alt for firkantet og unuanceret.

Han har (selvfølgelig) ret, når han peger på, at faghistorikere ikke uden videre vil kunne tage lægfolks fortidsfortolkninger for gode varer, hvad angår den fortid, de henviser til. Skal de bruges, må de underkastes en kritisk analyse. Men det gælder – i hvert fald i princippet – også deres brug af deres fagfællers fortidstolkninger. Når det imidlertid gælder lægfolks udsagn om, hvordan de har forholdt sig til og brugt fortidige hændelser i deres livshistorie, stiller sagen sig anderledes. Her har lægfolk status af førstehandsvidner, og det vil ofte være umuligt at lave en form for efterkontrol af, hvad de beretter om deres personlige fortidsbrug og dens identitetspolitiske følgevirkninger.

Indsigt i lægfolks historieinteresse og fortidsbrug vil være vigtig for så vidt som, at faghistorikere ønsker at komme lægfolk i møde, når de udarbejder deres historiske fremstillinger. Her vil det være en fordel at vide, at lægfolk som hovedregel ikke forholder sig til og bruger det fortidige på samme måde, som faghistorikere plejer at gøre. Men om de ønsker at komme lægfolk i møde, vil være et åbent spørgsmål. Her vil stridende positioner givetvis gøre sig gældende.

I kølvandet på udgivelsen af Rosenzweig og Thelens *The Presence of the Past* i 1998 blev undersøgelsen gjort til genstand for en såkaldt rundbordsamtale i *The Public Historian. A Journal for Public History*. Den viste, at en del faghistorikere stillede sig afvisende til de undersøgte former for læghistorie. Det gjaldt især den amerikanske faghistoriker Michael Zuckerman, der markerede sin afstandtagen fra amerikansk

³³ Smst., s. 61-62.

³⁴ Schörken 1981, s. 18.

læghistorie ved at give sit indlæg titlen *The Presence of the Past, The End of History*. Han betragtede læghistorien som et produkt af „a pathological, nonparticipatory, and ahistorical culture“.35 Men som det er fremgået, indtager alle faghistorikere ikke den samme position, som Zukerman og Lowenthal gør.

I en dansk sammenhæng findes der tegn på et begyndende opbrud på den front. Et interessant eksempel er den nye bogserie *100 danmarkshistorier*. Den begyndte at udkomme i 2017 og vil først være afsluttet i 2024. Det er en serie, der – på det programmatisk plan – har sat sig for at medtænke, hvad Schörken har benævnt fortidens „livs- og samtidsrelevans“, og Rosenzweig og Thelen har kaldt for „the presence of the past“.

Da forlagsdirektør Carsten Fenger-Grøndahl fra Aarhus Universitetsforlag i august 2016 gjorde rede for forlagets overvejelser bag den nye serie, blev følgende slået fast: „for gamle begivenheder skal ses i lyset af nutiden. [...] Der findes en masse vigtige historier i forhold til Danmark, som vi kan spejle os i og bruge til at forme fremtiden“. Og i seriens skrivevejledning hedder det: „Historiebrug – erindringshistorie – fortiden i nutiden. [...] Fortiden [spiller] groft sagt ind på nutiden. Den slags skal eksemplificeres, diskuteres og analyseres“. Det må tolkes som en bevidst bestræbelse på at komme lægfolks historieinteresse i møde.³⁶

Hvordan er seriens bind søgt gjort samtidsrelevante? På flere måder. I *Grundloven* (2017) har Bertel Nygaard valgt ideologikritisk at udfordre, hvad han betragter som mange af sine medborgeres vanetænkning: „Grundloven som udtryk for en dybt rodfæstet demokratisk og fredelig folkekarakter hos danskerne“.37 Bo Lidegaard bruger sit bind *Danmark i krig* (2018) til at tage et opgør med, hvad han betragter som „den politiske ansvarsfraskrivelse“, der er sket i forbindelse med, at Danmark militært har taget del i internationale operationer.³⁸

I sit bind om *Struensee* (2019) forholder Ulrik Langen sig kritisk diskuterende til hele den brede virkningshistorie, der er knyttet til personen Struensee, fordi han er på helt det rene med, at „de fiktive portrætter af Struensee [har] haft langt større virkningskraft end de videnskabelige“.39 Jes Fabricius Møller gør i sit bind om *Grundtvigs død*

35 Michael Zukerman, „The Presence of the Past, The End of History“, *The Public Historian*, 22:1 (2000), s. 37.

36 Jf. Bernard Eric Jensen: „En anderledes danmarkshistorie?“, *temp – tidsskrift for historie*, 16 (2018), s. 192-202.

37 Bertel Nygaard: *Grundloven*, Aarhus 2017, s. 97.

38 Bo Lidegaard: *Danmark i krig*, Aarhus 2018, s. 99.

39 Ulrik Langen: *Struensee*, Aarhus 2018, s. 87.

(2019) brug af den socialkonstruktivistiske pointe, at menneskers faktuelle fortidsbrug – også når den er skæv og fejlbehæftet – vil påvirke, hvordan historisk-socialle processer forløber. Det bliver sagt på denne måde:

Man kan sige, at Grundtvig er død og genopstået i myten om ham. Det skal forstås i både positiv og negativ forstand. En myte er en historie om noget opdigtet eller forestillet, og det gælder også Grundtvig. Men en myte er andet end bare digt og påfund. En myte ret forstået er en meningsfuld og retningsgivende fortælling. På sin vis er en myte sand, så længe folk tror på den. [...] Meget af det, der i daglig omtale tillægges Grundtvig selv, [er] ikke nødvendigvis i nævneværdig berøring med den historiske virkelighed, men hvis tilstrækkelig mange tror på, at det er tilfældet, kan troen få selvstændig betydning.⁴⁰

Viden om læghistorie bliver dermed yderst relevant i forbindelse med forskning i fortidstolkningernes historie. I historiefaget har der længe været tradition for at tage det tema op, men det er i hovedsagen sket inden for rammerne af den faghistoriske subdisciplin kaldet historiografi. I så fald er det sket med afsæt i et ganske snævert og eksklusivt historiebegreb, hvor det alene har drejet sig om at undersøge, hvordan de lærdes og faghistorikeres fortidstolkninger har ændret sig over tid. Den form for historiografiske studier har dog samtidig dannet afsæt for faglig selvbesindelse og refleksion i forsøg på at finde ud af, hvad der udgør de bedre, mere velbegrundede, frugtbare former for historieforskning og -skrivning. Her er historiografiske studier brugt som afsæt for en decideret identitetsbearbejdning – altså en parallel til, hvordan f.eks. pilgrimsrejsende og fortidsfamilier har forholdt sig til deres fortider.⁴¹

At faghistorikere må opgive brugen af et snævert og eksklusivt historiebegreb til fordel for en bredere, mere inklusiv forståelse af historie, bliver åbenbart og påtrængende, så snart de går i gang med at udforske fortidsfortolkningernes historie. Men når det gøres, konfronteres de med to udfordringer, den første er terminologisk, den anden samfunds- og historieteoretisk. De må gå i gang med at overveje, hvordan begrebet 'historie' bedst defineres, såfremt det skal kunne kobles sam-

⁴⁰ Jes Fabricius Møller: *Grundtvigs død*, Aarhus 2019, s. 95-97.

⁴¹ Jf. Bernard Eric Jensen: „Historiografi: historikernes læremester?“, i Inge-
mar Norrlid, Lars Olsson, Bengt Sandin & Jan Thelander (red.): *Över gränser. Festskrift till Birgitta Odén*, Lund 1987, s. 105-123.

men med begrebet 'erindring'. Det bliver en presserende opgave at få besvaret det spørgsmål, så snart begrebet 'historiekultur' bringes på banen. De må ligeledes gå i gang med at afklare, hvilken signifikans menneskers fortidstolkninger og -brug har, når det drejer sig om at forstå og forklare, hvordan historisk-socialt processer forløber.

Et interessant eksempel på brug af et bredere historiebegreb er at finde i den amerikanske historiker Daniel Woolfs bog *The Social Circulation of the Past. English Historical Culture 1500-1730* (2003). Her behandles det fortidige som noget, der cirkulerer og løbende tages i anvendelse i et menneske- og samfundsliv, og dermed bliver der sat fokus på de fortider, der blev gjort nærværende og brugt i en bestemt sammenhæng på et bestemt tidspunkt. I dette værk defineres 'historiekultur' på denne måde:

The phrase 'historical culture' [...] is nothing more than a convenient shorthand for the perceptual and cognitive web of relations between past, present, and future. A historical culture gives rise to, nurtures, and is itself ultimately influenced by the formal historical writing of an era, but also manifests itself in other ways, including many that look decidedly suspicious from the point of view of other periods. [...] In short, any civilization has a historical culture (or possibly multiple cultures) specific to its time and circumstances, even those not especially interested in 'history' as such.⁴²

Woolfs definitionsforsøg viser, hvordan brug af et bredt, inklusivt begreb om 'historiekultur' samtidig går på tværs af og udfordrer den traditionelle faghistoriske forståelse af historie. De to historiebegreber ses her i indbyrdes strid. I sin analyse gør han rede for, hvordan de(n) betydning(er), bestemte fortider fik tilskrevet, blev afgørende forandret i forbindelse med de identitetsbearbejdnings, der skete som led i reformationens indførelse i England. For mange blev f.eks. interessen for helgeners liv og efterladenskaber (relikvier) stadig mindre, hvorefter de begyndte at betragte fortællinger om og genstande vedrørende England som nation som stadig mere værdi- og betydningsfulde.

Også antologien *How the Past was Used. Historical Cultures, c. 750-2000* (2017) viser det pågående opbrud inden for dette forskningsfelt – et, der tillige gør sig gældende på det programmatisk plan. Her defineres 'historiekultur' af den britiske historiker Peter Lambert således:

⁴² Daniel Woolf: *The Social Circulation of the Past*, Oxford 2003, s. 9.

Historical culture [means] to encompass the sum of actions and media with which individuals and communities have treated the past. The concept thus embraces social memory and history alike, and myths and fictions as well as verifiable history, and literary works, inscriptions, buildings, material culture, performance and oral traditions as well as historiographical texts.⁴³

Lamberts forståelse af begrebet 'historiekultur' er noget mere fortidsfikseret end Woolfs. Mere afgørende er dog, at det terminologiske problem bliver aldeles åbenbart i Lamberts brug af begrebet. Når termen 'historie' indgår i overbegrebet 'historiekultur', drejer det sig om et bredt, inklusivt historiebegreb, men samtidig skelner han mellem begreberne 'erindring' og 'historie', og her er det den klassiske, snævre forståelse af historie, der gør sig gældende. Antologien udgør et forsøg på at betragte både erindring og historie, både fiktive og faktuelle fortidstolkninger som integrerede dele af en historiekultur, men uden at der gøres forsøg på at håndtere de terminologiske tvetydigheder, der præger dette forskningsfelt.

Begrebsparret 'erindring' og 'historie' optræder ligeledes i Simon Price og Peter Thonemanns *The Birth of Classical Europe. A History from Troy to Augustine* (2010). Det er en almenhistorisk fremstilling, der placerer menneskers fortidstolkning og -brug helt i centrum af den fremlagte analyse. De to begreber bruges på en anderledes måde sammenlignet med den, som Lambert gør brug af i *How the Past was Used*. Nu er det begrebet 'erindring', der udgør overbegrebet, og følgelig får 'historie' status af undergreb: Jævnfør den programmatisk formulering: „All history is an act of remembering“. Om forholdet mellem erindring og historie hedder det dernæst:

Memory and history are [not] the same thing. History makes claims for truth which are defensible because of the discipline and rigour of history. The narratives of history are differently constructed from those of memory. But there are also similarities between memory and history. Neither memory nor history provides an innocent account of past events: both create their own versions of the past, and both are products of their time.⁴⁴

⁴³ Peter Lambert: „What is Historical Culture?“, i Peter Lambert & Björn Weiler (red.): *How the Past was Used*, Oxford 2017, s. 8.

⁴⁴ Simon Price & Peter Thonemann: *The Birth of Classical Europe*, London 2010, s. 6-7.

Det udgør et sigende eksempel på, at faghistorikere på samme tid søger både at opretholde og at udviske den begrebslige skelnen mellem 'erindring' og 'historie'. Price og Thonemann går dernæst videre i et forsøg på at forklare, hvorfor en udforskning af folks erindringsarbejde må stå helt centralt i historiske undersøgelser. Det må den, fordi det er i lyset af deres erindringsarbejde og erfaringslager, at vi kan forstå og forklare, hvordan de har erfaret og følt, tænkt og handlet. Det hedder her:

The interest in studying memory in the past is that it places center stage the self-understanding of particular peoples. [...] Study of memory ought to place us closer to the mind-sets of people in the past [...] and make it possible for us to see how the choices people make relate to their own view of the past. [...] What the Greeks thought about their past (whether true or not) was central to Greek self-definition.⁴⁵

Der har i historiefaget længe været tradition for at skelne og modstille begreberne 'erindring' og 'historie'. Det er den sprogbrug, der til dels fastholdes i både *How the Past was Used* og *The Birth of Classical Europe*. Følgelig bliver det her stipuleret, at brugen af begrebet 'historie' forudsætter, at et bestemt kvalitetsstempel – f.eks. „verifiable history“ og „claims for truth“ – skal være honoreret. Men i så fald er der ikke kun tale om et snævert, men tillige om et normativt historiebegreb.

Men samtidig gør Price og Thonemann brug af et bredt, inklusivt historiebegreb, hvor historie betragtes som en form for erindringsarbejde blandt mange: „All history is an act of remembering“, og på det punkt ligger de på linje med det, der udgjorde præmissen for Raphael Samuels store undersøgelse af *Theatres of Memory* (1994) – nemlig det sagforhold, at der i et samfund findes en mangfoldighed af arenaer, hvor der pågår et erindringsarbejde, og en faglig historieforskning og -skrivning er derfor blot at betragte som en erindringsarena blandt flere.

Kan der findes en vej ud af det begrebslige morads, der for tiden gør sig gældende inden for dette forskningsfelt? En vej frem er at følge det spor, som Samuel lagde ud i *Theatres of Memory. Past and Present in Contemporary Culture* (1994). Det har jeg forsøgt at gøre i *Historie – fortidsbrug og erindringsspor* (2014).

De terminologiske udfordringer blev her søgt tacklet ved at undlade at koble begrebet 'historie' sammen med opfyldelsen af et be-

⁴⁵ Smst.

stemt kvalitetskrav for i stedet at gøre 'historie' til et samlebegreb for menneskers fortidsbrug. I så fald er der tale om et deskriptivt historiebegreb, der ikke kun vil kunne rumme både læghistorie og faghistorie. I definitionen kan der tillige ske en sammenkobling af begreberne 'historie' og 'erindring'. Endvidere bryder definitionen den faglige sprogkonvention om, at termerne 'fortid(en)' og 'historie(n)' kan bruges som synonyme.

Vi har at gøre med historie, når nogen bruger noget fortidigt i en nutidig sammenhæng. Historie må defineres som menneskers fortidsbrug, og historie bliver da den fortidsbrug, der danner erindringsspor. Historie er da betegnelsen for et sagforhold:

Hvordan vi mennesker forholder os til og bruger noget fortidigt i vore liv. [...] Historie vedrører de fortider, der indgår i en eftertids erfaringslager. Den består af fortællinger om de fortider, der formår at danne erindringsspor, fordi vi mennesker tilskriver dem en betydning og brugsværdi. [...] Begrebet 'historiekultur' bruges [da] som samlebetegnelse for alle de former for erindring, fortidsbrug og historiebevidsthed, der findes i et samfund på et bestemt tidspunkt.⁴⁶

I så fald tales der også om historie i betydningen fortidsbrug, når en fortidstolkning og -brug er vidtløftig og fejlbehæftet. Det er nemlig ikke kun den velbegrundede fortidstolkning og -brug, der påvirker, hvordan folk erfarer og føler, tænker og handler. Det udgør en af de centrale pointer i Price og Thonemanns fremstilling af *The Birth of Classical Europe*. De måder, hvorpå grækere levede og handlede midt i det første årtusind f.Kr., blev afgørende præget af de fortidsfortolkninger, der lå til grund for og blev foldet ud bl.a. i Homers *Iliaden* og *Odysseen*.

Dermed er vi fremme ved den anden udfordring, der i dag presser sig på inden for dette forskningsfelt, nemlig det centrale historie- og samfundsteoretiske spørgsmål: Hvilken signifikans har menneskers fortidstolkninger og -brug, når det drejer sig om at forstå og forklare, hvordan historisk-sociale processer forløber? Faghistorikere er ikke enige om, hvordan det spørgsmål bedst besvares. Men for så vidt der tages afsæt i et handlingsteoretisk historiebegreb (historie => 'making history' og 'Geschichte machen'), vil menneskers fortidstolkninger og

⁴⁶ Jensen 2014, s. 13 & 18.

-brug komme til at stå aldeles centralt, når historisk-socialt processer skal forstås og forklares.⁴⁷

I så fald bliver det en styrende antagelse, at vi mennesker har været og kan være med til at præge og retningsbestemme, hvordan historisk-socialt processer forløber, gennem vore projekter og handlinger. Og det gælder, uanset om de fortidstolkninger, der ligger til grund for vore projekter og handlinger, er velbegrundede eller fejlbehæftede. Og i så fald bliver indsigt i og viden om læghistorie af helt central betydning i en faghistorisk sammenhæng. Sat på spidsen skulle enhver velbegrundet faghistorisk analyse af historisk-socialt processer medtænke de fortidstolkninger og den fortidsbrug, som indgik i de historiske aktørers oparbejdede erfaringslager, og som dermed også vil have præget, hvordan de erfarede og følte, tænkte og handlede. Og i så fald må vi tillige konkludere, at Rolf Schörken tog afgørende fejl i *Geschichte in der Alltagswelt*, da han i 1981 slog følgende fast:

Mit den Augen wissenschaftlicher Geschichte betrachtet, ist die lebensweltliche Geschichte [...] für den Wissenschaftler [...] uninteressant.⁴⁸

⁴⁷ Jf. Bernard Eric Jensen: „At handle i tid og rum“, *Historisk Tidsskrift*, 111 (2011), s. 197-223.

⁴⁸ Schörken 1981, s. 18.